

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Pensions, retirement, and the financial position of the elderly

Been, J.

Citation

Been, J. (2015, September 29). *Pensions, retirement, and the financial position of the elderly*. *Meijers-reeks*. s.n., S.l. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/32882>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/32882>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/32882> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Been, Jim

Title: Pensions, retirement, and the financial position of the elderly

Issue Date: 2015-04-30

Nederlandse samenvatting

Pensioenen, Pensionering, en de Financiële Positie van Ouderen

Dit proefschrift is een bundeling van vijf studies met betrekking tot *pensioenen, pensionering en de financiële positie van ouderen*, met als doel bij te dragen aan onze kennis van daadwerkelijke pensioenopbouw, pensioneringsgedrag en de financiële positie gedurende pensionering.

Langetermijnontwikkelingen, zoals het verouderen van de bevolking, de toename in de gemiddelde levensverwachting en de gevolgen van de recente financiële crisis, hebben bijgedragen aan de discussie rondom de houdbaarheid van het pensioenstelsel. De veroudering van de bevolking zorgt voor een toename van het aantal gepensioneerden ten opzichte van het aantal niet-gepensioneerden en daarmee voor een toenemende belasting- en premiedruk op de beroepsbevolking. Deze druk wordt versterkt door de lage geboortecijfers. De toename van de gemiddelde levensverwachting zorgt er voor dat gepensioneerden gemiddeld genomen langer pensioenuitkeringen ontvangen. De recente financiële crisis heeft een grote negatieve invloed gehad op de kapitaalreserves van pensioenfondsen, met kortingen op pensioenuitkeringen tot gevolg. De huidige pensioenstelsels lijken onvoldoende voorbereid te zijn voor deze langetermijnontwikkelingen en korte termijn volatiliteit.

Veel OECD-landen hebben hervormingen in de pensioensystemen voorgesteld en geïmplementeerd om zodoende de pensioensystemen houdbaar te maken voor eerdergenoemde ontwikkelingen. Veel van deze hervormingen hebben betrekking op het verhogen van de effectieve en officiële pensioenleeftijd, het verlagen van de pensioenuitkeringen en het verhogen

van de pensioenbijdragen. De verhoging van de pensioenleeftijd heeft als doel de periode waarin men pensioenuitkeringen ontvangt te verkleinen en de periode waarin men bijdraagt aan de pensioenopbouw te vergroten. De meest in het oog springende hervormingen ter verhoging van de effectieve pensioenleeftijd betreffen het minder aantrekkelijk of beschikbaar maken van vervroegde uittreedroutes.

Deze hervormingen impliceren dat publieke- en private pensioenen minder royaal zijn, met als gevolg dat er veel discussie is ontstaan omtrent de financiële positie van huidige en toekomstige gepensioneerden. Dit proefschrift heeft tot doel om de effecten van dergelijke ontwikkelingen op pensioneringsgedrag en de toerekenbaarheid van (toekomstige) pensioen in kaart te brengen en beter te begrijpen.

Pensioensystemen zijn onderhevig aan padafhankelijkheid en langetermijncontracten. Pensioenhervormingen, zoals de verhoging van de pensioenleeftijd, zijn daarom veelal politiek controversieel en moeilijk te implementeren. Als gevolg daarvan hebben veel landen pensioenen geprivatiseerd, wat zo veel wil zeggen als een verschuiving van het belang van publieke pensioenen naar private pensioenen en van 'defined benefit' pensioenregelingen naar 'defined contribution' pensioenregelingen. Deze verschuiving reduceert de druk van een vergrijzende samenleving op de overheidsfinanciën, maar kan de inkomensongelijkheid onder ouderen doen toenemen.

Hoofdstuk 2 analyseert in welke mate een verschuiving van publieke naar private pensioenen een grotere inkomensongelijkheid en hogere armoede onder ouderen tot gevolg heeft. *A priori* is de verwachting dat een verschuiving van publieke naar private pensioenen een grotere inkomensongelijkheid en armoede onder ouderen tot gevolg heeft, omdat private socialezekerheidsarrangementen over het algemeen minder herverdelend zijn dan publieke socialezekerheidsarrangementen. Een analyse van macroeconomische data van 15 Europese landen voor de periode 1995-2007 bevestigt deze hypothese niet. Er is geen bewijs dat verschuivingen van publieke naar private pensioen gepaard gaan met een grotere inkomensongelijkheid of armoede onder ouderen. Dit geldt voor een breed scala aan methodologische benaderingen. De benadering in hoofdstuk 2 geeft

enig inzicht in de gevolgen van verschuivingen binnen pensioensystemen op het financiële welzijn van ouderen.

Om een beeld te krijgen van het financiële welzijn van ouderen ontwikkelt *Hoofdstuk 3* een integrale benadering om het totale beschikbare inkomen te bezien tijdens pensionering, voor zowel huidige als voor toekomstige gepensioneerden. Dit hoofdstuk beargumenteert dat deze integrale benadering van belang is in de analyse van de toereikendheid van pensioenen, omdat verschillende componenten mogelijk als substituten kunnen fungeren. De benadering onderscheidt privévermogen naast het publieke- en private pensioen. Privévermogen kan bestaan uit spaargeld, effecten, een eigen bedrijf en de netto waarde van het eigen huis (woningwaarde minus hypotheekschuld). Het niet meenemen van het privévermogen zou leiden tot een onderschatting van het inkomen dat beschikbaar is tijdens pensionering. Het privévermogen kan namelijk geconsumeerd gedurende het pensioen.

Daarnaast laat het hoofdstuk zien dat het noodzakelijk is om de analyse van de toereikendheid van pensioen te baseren op microeconomische data. Op deze manier illustreert de analyse de heterogeniteit in de daadwerkelijke opbouw van pensioenen, gegeven de huidige regels omtrent pensioenopbouw. De benadering in hoofdstuk 3 laat echter (ook) zien dat zo'n 31% van alle huishoudens een bruto vervangingsratio heeft dat minder is dan de 70%, een norm die in de internationale literatuur veelal als voldoende toereikend wordt verondersteld. Een doorsnee huishouden heeft een bruto vervangingsratio van 83% en een gemiddeld totaal beschikbaar pensioeninkomen van 33.000 euro (gestandaardiseerd). Het publieke- en private pensioen draagt voor zo'n 75% bij aan het totaal beschikbare inkomen gedurende het pensioen. Het huis draagt zo'n 10% bij, waarbij aangenomen wordt dat het huis niet verkocht en opgegeten wordt. Op basis van de analyse kan er gesteld worden dat er kwetsbare groepen zijn, waarvan het pensioen onvoldoende toereikend lijkt te zijn op basis van bruto vervangingsratios en absolute niveaus van het beschikbare pensioen gedefinieerd. Dit zijn zelfstandig ondernemers, alleenstaande vrouwen, eerste-generatie immigranten en huishoudens waarin men een

bijstandsuitkering, werkloosheidsuitkering of arbeidongeschiktheidsuitkering ontvangt.

Hoofdstuk 3 laat zien dat zo'n 35% van het beschikbare inkomen tijdens pensionering afkomstig is van het werkgerelateerde pensioen. Dit werkgerelateerde pensioen wordt opgebouwd over de levenscyclus en is afhankelijk van het loon gedurende de levenscyclus. De relatie tussen loon en pensioenopbouw is in andere landen, zoals Noorwegen, Frankrijk, het VK en de VS ook aanwezig in het publieke pensioen. Daarmee bestaat er een directe relatie tussen het loon dat men verdient gedurende de gehele carrière en het pensioen dat beschikbaar is ten tijde van pensionering. Inzicht in het loonprofiel over de levenscyclus is daarom belangrijk voor de analyse van het pensioeninkomen. Loonprofielen spelen daarnaast een centrale rol in levenscyclusmodellen van consumptie- en spaargedrag. De conclusies van deze modellen hangen af van een correcte specificatie van het loonprofiel. Echter, de meeste levenscyclusmodellen corrigeren niet voor de mogelijke selectie-effecten in lonen terwijl lonen naar alle waarschijnlijkheid niet aselekt geobserveerd worden. Lonen worden namelijk alleen geobserveerd bij personen die werkzaam zijn in loondienst. Personen die werken hebben mogelijk een ander potentieel loon dan personen die niet werken. Niet corrigeren voor deze selectie in lonen kan de schattingen van loonprofielen beïnvloeden. *Hoofdstuk 4* ontwikkelt een nieuwe methode om te corrigeren voor dergelijke selectie-effecten met paneldata. Deze nieuwe econometrische schatter corrigeert simultaan voor participatiebeslissingen op de extensieve marge (keuze werk versus niet-werk) en de intensieve marge (uren beslissing) waar andere schatters slechts corrigeren voor participatiebeslissingen op de extensieve marge. Het toevoegen van informatie omtrent part-time en full-time beslissingen geeft extra informatie omtrent de niet-geobserveerde achtergrondkarakteristieken die het loon kunnen beïnvloeden (bijvoorbeeld preferenties voor werken, bekwaamheid en inspanning).

Het toepassen van de nieuwe schatter op Nederlandse data laat zien dat het uitmaakt voor de resultaten of je deze extra informatie over participatie op de intensieve marge meeneemt. Een verdere decompositie van het loonprofiel naar part-time en full-time lonen en opleidingsniveau's toont

aan dat de grootte van de selectie-effecten kan verschillen tussen part-time en full-time lonen en opleidingsniveau's, maar dat selectie in zowel part-time als full-time werk over het algemeen positief is. Het bestaan van dergelijke selectie-effecten pleit voor het corrigeren voor selectie in lonen in modellen die gebruik maken van het schatten van loonprofielen, zoals het levenscyclusmodel.

Op basis van de empirische analyse in hoofdstuk 4 zijn er tevens substantiële negatieve effecten van een carrièregat op het loon. Wanneer mannen in totaal minimaal drie jaar niet gewerkt hebben, hebben zij een loon dat gemiddeld genomen 21% lager ligt dan het loon van mannen zonder carrièregat. Dit effect is 17% voor vrouwen. Daarnaast is er voor vrouwen een substantiële discontering op part-time lonen: part-time lonen zijn in verhouding gemiddeld 30% lager dan full-time lonen gecorrigeerd voor geobserveerde en niet-geobserveerde kenmerken.

Waar hoofdstuk 4 zich concentreert op de selectie-effecten van part-time werk, heeft *hoofdstuk 5* betrekking op de mate waarin niet-standaard werk, zoals part-time werk, leidt tot minder vervroegde uittreding op de arbeidsmarkt. Vervroegde uittreding is een belangrijke verklaring voor de afname van het aantal werkzame jaren in verschillende Europese landen. Een hogere participatiegraad onder ouderen zou de financiële houdbaarheid van pensioensystemen echter vergroten. Daarnaast leidt een hogere participatiegraad onder ouderen ook tot een toename in de toereikendheid van het pensioen voor huishoudens in pensionering. Allereerst betekent een langere carrière dat men cumulatief meer pensioen opbouwt. Ten tweede zorgt de mogelijkheid om volledige pensionering uit te stellen voor een inkomensstroom naast het gebruikelijke pensioeninkomen.

De belangrijkste oorzaken voor de lage participatie onder ouderen zijn de negatieve prikkels tot werken door formele (voorheen VUT) en informele uittreedroutes (voorheen WW en WAO/WIA) voor vervroegde uittreding. Hervormingen in deze uittreedroutes hebben de negatieve prikkels tot werken ten dele weggenomen met als gevolg dat de participatiegraad onder ouderen gestegen is ten opzichte van de jaren '90. Desondanks is de participatiegraad onder ouderen nog steeds relatief laag in vergelijking met jongere leeftijdscategorieën. Tegelijkertijd is er een

flinke toename in niet-standaard vormen van werk onder ouderen, zoals zelfstandig ondernemerschap en part-time werk. Beide geven flexibiliteit in het aantal uren dat men werkt en kunnen daarom gebruikt worden als brug van full-time werk naar volledige pensionering. Hoofdstuk 5 laat zien dat het relatief grote en groeiende belang van deze vormen van niet-standaard werk leidt tot minder vervroegde uittreding op de arbeidsmarkt in 13 Europese landen. Meer specifiek vindt hoofdstuk 5 dat een toename van het percentage van werkende 55-64 jarigen dat part-time werkt van 1% leidt tot een reductie van vervroegde uittreding van 1,7%. Dit lijkt voornamelijk een effect van een graduele transitie van full-time werk naar volledige pensionering, aangezien het effect grotendeels verklaard wordt aan de hand van de vrijwillige keuze voor part-time werk. Het effect van part-time werk op de vervroegde uittreding onder vrouwen is kleiner of zelfs afwezig afhankelijk van de gehanteerde specificatie. In de analyse worden geen significante effecten van zelfstandig ondernemerschap op vervroegde uittreding gevonden. De resultaten zijn uiterst robuust zowel op de extensieve marge (participatie beslissing) als de intensieve marge (uren beslissing).

De bevinding dat zelfstandig ondernemerschap niet leidt tot minder vervroegde uittreding is in lijn met de resultaten van *hoofdstuk 6*. De keuze voor niet-standaard vormen van werk hoeft niet per definitie een vrijwillige keuze te zijn. Het kan ook een reactie zijn op het gebrek aan andere mogelijkheden in (full-time) werk en uitreedroutes via werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. De internationale literatuur laat zien dat zelfstandig ondernemerschap relatief belangrijk is bij 50-plussers. Eén van de verklaringen hiervoor is dat ouderen een relatief sterke preferentie hebben voor vrije tijd en dat zelfstandig ondernemerschap de flexibiliteit biedt om het aantal werkzame uren te verminderen. Hoofdstuk 6 vindt echter geen bewijs voor deze veelgebruikte verklaring. Middels drie empirisch toetsbare hypothesen omtrent de arbeidsmarktdynamiek van ouderen toegepast op Nederlandse microeconomische data, blijkt uit de resultaten in hoofdstuk 6 dat er bewijs is voor zelfstandig ondernemerschap dat is geboren uit noodzaak onder ouderen. Ouderen hebben moeite om na werkloosheid een betaalde baan te vinden. De drie hypothesen omtrent de

transities tussen werkloosheid en zelfstandig ondernemerschap suggereren dat ouderen met een relatief zwakke arbeidsmarktpositie veelal kiezen voor een periode als zelfstandig ondernemer. In de analyse van het hoofdstuk wordt er geen bewijs gevonden voor de veelgebruikte verklaring dat zelfstandig ondernemerschap onder ouderen een brug zou vormen tussen full-time werk en volledige pensionering. Een verklaring hiervoor is dat part-time werk deze rol veelal vervult in Nederland; dit in tegenstelling tot de VS, waar part-time werk minder gebruikelijk is.

De resultaten in hoofdstuk 5 en 6 tonen aan dat part-time werk mogelijk wordt gebruikt als graduele uittreedroute in Nederland. Als part-time werk leidt tot een hogere arbeidsparticipatie onder ouderen (zoals gevonden in hoofdstuk 5) kan dit bijdragen aan de financiële houdbaarheid van het pensioenstelsel en de toereikendheid van pensioenen (zoals geanalyseerd in hoofdstuk 2 en 3). Desalniettemin geeft de analyse in hoofdstuk 4 tegelijkertijd aan dat personen met relatief goede achtergrondkarakteristieken zichzelf in part-time werk selecteren. Personen met minder goede karakteristieken, die logischerwijs vaker een ontoereikend pensioen krijgen, hebben minder mogelijkheden en/of kiezen er minder vaak voor om de voordelen van part-time werk te benutten.

